

Taalbewuste stijloefeningen van Queneau

Auteurs:	<i>Anna Kaal</i> , docente Engels en vakdidactica moderne vreemde talen, <i>Vrije Universiteit Amsterdam</i>
Type:	les/lesonderdeel
Vak:	alle talen
Doelgroep:	alle niveaus (afhankelijk van de taal; NL/EN vanaf jaar 2; FA/DU vanaf jaar 3)
Aantal lessen:	1 à 2 (aan te passen van lesstart tot lessenreeks)
Totale duur:	20 tot 120 minuten
Thema:	taalbewustzijn, genre en register

In het bekende Franse boekje 'Exercices de Style' van Raymond Queneau wordt eenzelfde verhaal op 99 manieren verteld. Queneau heeft in het boekje gespeeld met allerlei taalmogelijkheden. Het biedt een mooi startpunt voor het bespreken van grammaticale constructies in de doeltaal, maar ook voor diepere gesprekken over verschillen tussen taal en de manier waarop de doeltaal wordt gebruikt. Het taalgevoel van de leerlingen wordt aangeboord en ze worden uitgedaagd met de taal te spelen.

De manier waarop je deze werkvorm in kunt zetten is erg afhankelijk van het doeltaalniveau van je leerlingen. Voor bijna alle jaarlagen vanaf de tweede klas, voor Engels en Nederlands, en vanaf de derde klas, voor de overige moderne vreemde talen, is de werkvorm aan te passen.

Doel van de werkvorm

Leerlingen zien hoe je eenzelfde verhaal in meerdere stijlen/registers kunt vertellen. Ze kunnen door de stijlen te vergelijken benoemen welke kenmerken ze in de tekst terugzien en hoe ze de stijl zouden typeren (taalanalyse). Leerlingen herschrijven zelf de tekst in een andere kenmerkende stijl (toepassen). De leerlingen hebben plezier in het spelen met taal.

Beschrijving van het materiaal

Het materiaal bestaat uit deze korte docenthandleiding. Het is belangrijk om het boekje 'Exercices de Style' van Raymond Queneau aan te schaffen in de taal die je onderwijst. Hij schreef het boekje in 1947. Sindsdien zijn er vele vertalingen verschenen (waarvan er ook best een aantal online te vinden zijn).

Instructie voor docent

1. Deel het verhaal met je leerlingen: Het verhaal speelt zich af "in een Parijse autobus van lijn S., tegenwoordig lijn 84. Een modieuze jongeman – een zazou, zoals men in die tijd zei – maakt zich kwaad omdat hij op zijn tenen wordt getrapt. Later op de dag [...]"

ziet de verteller de jongeman opnieuw. Hij wandelt bij het Gare Saint-Lazare in gezelschap van een soortgenoot die hem adviseert een extra knoop aan zijn jas te laten zetten. Dat is alles: een volstrekt zinloze en onmiskenbaar Queneau-achtige geschiedenis” (Kousbroek, 1978, p. 15). (*Let op: afhankelijk van de taal die je doceert en waarin de teksten die je gebruikt zijn geschreven, kan o.a. de locatie veranderd zijn!*). Je zou als docent hier net kunnen doen alsof je het verhaal zelf hebt meegemaakt die ochtend. Het verhaal is niet bijster spannend; dat is juist de bedoeling. Wat het interessant maakt, is dat je het op heel veel verschillende manieren kunt vertellen.....

2. Deel vervolgens verschillende versies van het verhaal uit (bijvoorbeeld: indirecte rede, dubbelop, lijdende vorm) en vraag de leerlingen deze (in tweetallen) te lezen. NB: zorg dat je ze niet de titel (een stijlaanduiding) van de tekst geeft.

3. Bevraag de leerlingen over de tekst.

- Wat valt je allemaal op aan jullie versie van de tekst (let op woordgebruik, layout, zinsbouw, etc.)
- Vergelijk je tekst met de versie van een ander duo. Hoe verschillen de twee versies van elkaar? Welk effect hebben die verschillen op de lezer?
- Jullie hebben allemaal het verhaal in een eigen stijl gelezen. Hoe zou je de stijl noemen die in jouw versie is gebruikt? Waarom?
- Welke titel (een stijlaanduiding) zou je jouw versie van het verhaal geven?

4. Vertel de leerlingen hoe Queneau de stijl zelf heeft getypeerd (welke titel Queneau de variant van het verhaal gaf). Zijn ze het hiermee eens?

5. Geef elk duo vervolgens een nieuwe stijl (die ze nog niet hebben gehad) waarin ze zelf bedenken hoe ze dat stijlelement in de tekst verwerken (eventueel eerst onderzoeken wat de stijl precies inhoudt)? Je zou ze ook zelf een eigen stijl kunnen laten bedenken. Zo bestaan er andere varianten op ‘Exercises de Style’, zoals ‘99 Ways to Tell a Story’ van Matt Madden (2006) waarin hetzelfde verhaal in verschillende cartoonstijlen is weergegeven. Laat ze ook de kenmerken van hun stijl beschrijven. Ze kunnen deze opdracht in de volgende les verder uitwerken.

6. In de volgende les werken ze aan het verhaal in hun eigen stijl. Op deze manier maken ze als klas een eigen variant op het boek ‘Exercises de Style’. Laat de leerlingen het eindresultaat van een ander duo bespreken en een tip en een top formuleren op een post-it. Hiermee kan eventueel nog een laatste versie van de tekst worden gemaakt. Eventueel kun je dit doen door de leerlingen hun versie op een poster te laten maken dat je ophangt. Vervolgens kunnen ze meerdere versies bekijken.

7. Evalueer aan het einde de ‘exercitie’. Vonden ze het een leuke opdracht? Wat hebben ze geleerd over stijl? Hier kun je ook verwijzen naar de verschillende manieren waarop in het nieuws en de media soms eenzelfde gebeurtenis onder woorden gebracht wordt (kritisch taalbewustzijn).

Aandachtspunten

Doeltaalgebruik: ideaal gezien kun je de hele oefening in de doeltaal doen. Dat gaat bij het Nederlands en Engels natuurlijk gemakkelijker dan bij de andere vreemde talen. Is het talige niveau van je leerlingen nog niet zo hoog, dan kun je je beperken tot het uitdelen van een aantal relatief gemakkelijke versies van het verhaal. Bij het analyseren van de verhalen kun je leerlingen een aantal hulpvragen geven om dit proces gemakkelijker te laten verlopen. Wijs ze bijvoorbeeld op kenmerkende zinnen en vraag ze wat ze opvalt in bijv. grammaticale constructies.

Thema van de les: de verschillende stijlvariaties van Queneau zijn ook goed in te zetten als starter voor lessen over een grammaticaal onderwerp (passief versus actief) of uitspraak (de Italiaanse versie), etc. Lees het boekje eens goed door en laat je inspireren.

Vertaling: het Franse boekje is naar allerlei talen vertaald (zie https://en.wikipedia.org/wiki/Exercises_in_Style#Translations voor een overzicht). Vaak zit er bij de vertaling een toelichting van de vertaler. Het kan interessant zijn om de verschillende overwegingen die de vertaler heeft gehad door te lezen en te bespreken met je leerlingen. Wat kan er wel / niet van de ene naar de andere taal vertaald worden en waarom? In de Nederlandse vertaling is de 'autobus' waar het verhaal zich afspeelt bijvoorbeeld verandert naar een 'gemeentetram' en werd het 'Gare Saint Lazare' een Concertgebouw.

(Theoretische) achtergrond bij de werkvorm

Taal is geen vaststaand fenomeen, maar varieert per taal en context, zowel in het Nederlands als in de vreemde taal die je leert. Je bewust zijn van deze verschillen, maakt je een effectievere taalgebruiker; het maakt het ook leuk (en minder eng) om (vreemde) taal 'in het wild' tegen te komen. Belangrijke uitgangspunten voor onderwijs om taalbewustzijn te bevorderen zijn het 'onderzoeken van taal als fenomeen' (het bevragen van taal, het liefst in authentiek materiaal) en het samen 'praten over taal' (met elkaar in discussie gaan). Taalbewustzijnsonderwijs is erg leerlinggericht: leerlingen hebben een centrale rol bij het analyseren van taal en vaak is de aanpak inductief (het zelf ontdekken van taal-"regels" en -structuren en deze verbinden met voorkennis) (zie Borg, 1994; Dönszelmann et al. 2020). Deze werkvorm hoopt leerlingen op een speelse manier taal te laten analyseren en deze vervolgens zelf toe te passen.

Bronnen

Borg, S. (1994). Language awareness as methodology: Implications for teachers and teacher training. *Language Awareness*, 3(2), 61-71.
<https://doi.org/10.1080/09658416.1994.9959844>

Van den Broek, E. & Kaal, A.A. (2020). Taalbewustzijn – Taalsystemen en Taalverandering. In: [Dönszelmann, S., Beuningen van, C., Kaal, A. & Graaff de, R. \(2020\). *Handboek Vreemdetaledidactiek; vertrekpunten, vaardigheden en vakinhoud*. Bussum: Coutinho.](#)